

Om Karlstadmodellen – en introduktion.

”Rätten för alla att få lära, utveckla och använda språk är det centrala i Karlstadmodellen. Visionen är att främja ett gott liv för den enskilde med respekt, delaktighet och lika värde och ett mer humant samhället för oss alla.” (www.karlstadmodellen.se)

Karlstadmodellen har utvecklats sedan slutet av 1970 talet genom samverkan mellan forskare, föräldrar, personal inom förskola, skola och vuxenverksamhet under ledning av Iréne Johansson. Forskningen har varit knuten till Umeå och Karlstads universitet.

Karlstadmodellen är en filosofi om sambandet mellan språk, individ och samhälle. Det centrala i Karlstadmodellen är språket och dess roll för individens livskvalitet och för demokratiprocesser i samhället. Med språket får individen kontakt både med sitt inre och sitt yttre, med nutid, dåtid och framtid och med fakta, fantasi och tankemönster. Ju fler språkande individer, desto fler perspektiv blir kända och desto större blir mångfalden av idéer och erfarenheter till gagn för ett mer humant och kreativt samhälle.

Inom ramen för Karlstadmodellen har en pedagogik och metodik utvecklats som betonar subjektet – både individen som har en funktionsvariation och personer i hens närmiljö – i lärprocessen. Subjektet har vissa egenskaper som gäller oavsett funktionsvariation eller ej. Det är bl.a. längtan efter utveckling, sökandet efter mening och riktandet av uppmärksamheten mot något i omvärlden. Det är subjektet som lär sig själv – såväl insikter, kunskaper som färdigheter – men andra människor behövs för att ”coacha”. I detta begrepp ligger att vi andra lär oss att uppmuntra, stödja och driva på men också att lägga till rätta genom att anpassa läromedel och metodik och att identifiera och ta bort hinder, främst negativa attityder och ett kränkande bemötande men också att anpassa lokaler och material. Nyckelbegreppet i metodiken är individuell anpassning men med begreppen familjecentrering, struktur, tydliggörande och progression som viktiga underbegrepp.

Karlstadmodellens pedagogik och metodik har tillämpats inom förskola och skola i de nordiska länderna, Ryssland, Estland, Nya Zeeland och England sedan 1980 talet.

Några erfarenheter från skolans värld

En ambition med arbetet i Karlstadmodellen är att öka tillgängligheten till information, kunskap, lek, samarbete och kultur för barn, ungdomar och vuxna som har en funktionsvariation.

Tillgänglighet

Vår erfarenhet är att ökad tillgänglighet går hand-i-hand med ett annat tänkande, en annan sorts kommunikation och ett annat handlande av vuxna både på en organisationsnivå, i klassrummet, på skolgården, på fritidshemmet och i alla sammanhang där barnet/ungdomen ingår. Ett mångfalds- och möjlighetstänkande är en god grund men A och O är förstås att de vuxna kan kommunicera med barnet/ungdomen på det sätt som är det optimala för hen.

Detta innebär nästan utan undantag att vuxna lärt sig att komplettera sitt tal med visuellt kommunikationssätt – vanligtvis med tecken som stöd till talet. Det har visat sig bli en

oerhört stor skillnad för elevens tillgång till innehållet i förskolan eller skolan om vuxna lärt sig hens kommunikationssätt eller ej. Det har också visat sig att skolans personal behöver påbörja sin teckenutbildning i god tid innan eleven börjar samt att utbildningen fortlöper kontinuerligt under den tid eleven finns i skolan.

Kompetens

Av mycket stor vikt för tillgänglighet till kunskap och information är skolpersonalens kompetens. I detta avseende överensstämmer vår erfarenhet med många andras uppfattningar och tidigare forskning. Elever som har funktionsvariation behöver de mest kompetenta lärarna eftersom deras läroprocesser erbjuder större utmaningar vad gäller val av metodik och läromedel än den genomsnittlige ”vanlige” eleven. Om eleverna dessutom kommunicerar med stöd av ett alternativ till talet ställs skolpersonalen inför ytterligare en utmaning. Vår erfarenhet är att det behövs kvalificerad handledning till skolpersonalen i frågor som gäller elevens läroprocesser. Det är också vår erfarenhet att elever som av tradition inte tillmäts förmågan att lära sig grundskolans kunskaper undervärderas.

Skolpersonalens kompetens är också avgörande för elevens utveckling både socialt och emotionellt. Vi har erfarit att personalens kompetens ger trygghet till både dem själva och till föräldrar och andra icke-professionella som deltar i ”coaching” av eleven. Inom Karlstadmodellen används elevens sociala nätverk som ett pedagogiskt verktyg i lärandet tillsammans med skolans personal. Lärandet ses som ett livsprojekt som sker på varje social arena där eleven befinner sig.

Samverkan

Samverkan mellan skolpersonal och elevens sociala nätverk kräver stor tydlighet och öppenhet. De icke-professionella måste beredas tillgänglighet till skolans värld men skolans personal måste på motsvarande sätt få tillgång till elevens övriga upplevelsevärldar. Vikten av långsiktig planering för att säkerställa struktur, progression och kontinuitet har visat sig vara mycket stor. Att tydliggöra målen för det gemensamma arbetet och att kontinuerligt utvärdera dem och hela planen har stor betydelse för kvaliteten i undervisningsupplägget – också det som sker utanför skolan.

Det är vår erfarenhet att ett väl genomtänkt och systematiskt utnyttjande av individuella utvecklingsplaner, åtgärdsprogram eller liknande dokument kan leda till ett kontinuerligt pedagogiskt förändringsarbete men att det förutsätter tydlighet i mål, ärlighet i utvärdering och mod att se sina egna handlingar.

Delaktighet

Den ökade tillgängligheten är en nödvändig men icke tillräcklig förutsättning för ökad delaktighet i information, kunskap, lek, samarbete och kultur. Den ökade delaktigheten kräver också att vuxna och andra elever ändrar sitt bemötande mot eleven och att eleven själv förbereds och får en förförståelse inför de olika aktiviteterna. Också här är elevens möjlighet till kommunikation A och O. Om eleven behöver tecken som stöd i sin kommunikation måste detta kommunikationssätt vara accepterat, respekterat och använt i den vardagliga samvaron för att inte bli segregande.

Ett sätt att hantera detta ”problem” på ett positivt sätt är enligt vår erfarenhet att införa teckenträning som ett ämne på schemat för alla elever i klassen. Detta har också visat sig ge många positiva sidoeffekter för de övriga eleverna vad gäller läsinlärning och inhämtandet av abstrakta kunskaper.

Delaktighet och språkligt bemötande

Vad gäller elevers delaktighet i sociala aktiviteter på förskolan och i skolan stämmer vår erfarenhet väl överens med tidigare forskning. Ökad social samvaro är en nödvändighet men det räcker inte och studier visar att barn som har funktionsvariation hamnar i ett underläge gentemot kamrater som inte har funktionsvariation i lek och samarbete. I dessa studier har elevens behov av ett respektfullt bemötande vad gäller bla att få kommunicera på sitt sätt inte beaktats.

Vår erfarenhet visar att ju bättre språklig förmåga eleven har desto större är hans delaktighet och jämlikhet i både lek och grupparbeten. Språket är en avgörande faktorn för att skapa förståelse och meningssammanhang.

Språkträning

Det är därför oerhört viktigt att eleven som har en funktionsvariation får kvalificerad språkträning så länge hen behöver det men också att hen får hjälp att lära sig de olika roller och positioner som är i det sociala samspelet. Vi har erfarit att eleven har stor nytta av att lära sig sociala koder – språkliga och andra – både för leken och för olika former av samarbete. Men samma resonemang gäller också för elevens kamrater. De behöver också träna sig i hur man kommunicerar och hur man bemöter eleven på ett respektfullt sätt.

Gemenskap

Den ökade delaktigheten kan leda till en känsla av gemenskap och tillhörighet. I detta ligger att de som delar gemenskapen tänker och agerar på ett likartat sätt utifrån ett vi-perspektiv. Vår erfarenhet har lärt oss att det är viktigare hur eleven uppfattar sig själv än objektiva kriterier. Det är av större betydelse för eleven om hen upplever sig vara duktig att räkna än om hen faktiskt är det enligt skolans kriterier. Ett viktigt inslag i Karlstadmodellens metodik är därför att skapa många jag-stärkande situationer.

I ett vi-perspektiv ingår föreställningen om vänskap. Att uppleva sig ha åtminstone en vän är avgörande för om man upplever sig tillhöra en grupp och omslutas av gruppens gemenskap. Ingen kan antagligen tvingas att vara vän med någon annan, men det är vår erfarenhet att vuxna kan göra mycket för att underlätta ett vänskapsförhållande mellan elever som har funktionsvariation och andra barn.

Empati

Elever som har funktionsvariation erbjuder andra utmaningar än många andra barn i en klass. Men de ger också upplevelser som klassens övriga elever kan ha stor nytta av i sitt framtida liv. Vi har sett skillnader mellan klasser som haft en elev med funktionsvariation och klasser som inte haft en sådan elev. Många barn som varit vana en klasskamrat med

funktionsvariation har utvecklat sin empatiska och en solidariska förmåga på ett oväntat sätt. De har lärt sig att snarare se till likheterna än olikheterna mellan sig själva och andra elever.

Ett exempel är en intervjustudie som gjordes i slutet av åk 6 i en klass där en elev hade Downs syndrom och en annan använde rullstol. I studien undersöktes bla elevernas uppfattning om det fanns någon i klassen som hade en funktionsvariation. Eleverna visste om en elev. Det var eleven som använde rullstol och barnens motivering var att eleven använde rullstol. Däremot uppfattades inte eleven med Downs syndrom som funktionsstörd trots att hen hade ett mycket svårförståeligt tal och stora inlärningssvårigheter.

Irene Johansson, tidigare professor i fonetik vid Umeå universitet och tidigare professor i specialpedagogik vid Karlstad universitet